

КОЛЕКЦІЇ СТАРОВИННИХ ТРОЯНД У НІКІТСЬКОМУ БОТАНІЧНОМУ САДУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ БОТАНІЧНОМУ САДУ ім. М.М. ГРИШКА НАН УКРАЇНИ

Наведено результати створення колекцій старовинних троянд, визначено критерій виділення троянд цієї групи. Підкреслено значення створення історичних колекцій троянд.

Історія цивілізації нерозривно пов'язана з історією рослинництва, в основі якого, в свою чергу, лежить історія становлення асортименту корисних і декоративних рослин. Історія появи в культурі декоративних рослин коротша за історію виникнення культурних харчових і технічних рослин. До того ж вона набагато краще документована, що дозволяє, по-перше, прослідкувати шляхи поширення в культурі декоративних рослин, тобто динаміку розширення їхнього культурного ареалу, по-друге, намітити періодизацію в створенні сучасного асортименту декоративних рослин. Таким чином, історична колекція або експозиція — це наочне, концентроване вираження прогресу в рослинництві за порівняно короткий період історії, демонстрація шляхів використання рослинних ресурсів земної кулі, резервної мінливості інтродуцентів, що проявляється в культурі і творчих можливостях людини.

Історичні колекції троянд мають не тільки пізнавальне значення, вони також є цінним матеріалом для проведення сучасних селекційно-генетичних досліджень, оскільки в них представлені види і сорти, що тривалий час перебувають у культурі і є донорами різноманітних ознак, зокрема ремонтантності і толерантності.

Ботанічні сади, одним з першочергових завдань яких є вивчення біорізноманітності декоративних рослин і популяризація їх, не можуть не враховувати при створенні своїх колекцій і експозицій історичний аспект [1]. Це може бути створення спеціальних історичних колекцій (як це було зроблено у відомому саду троянд л'Ей) [4] або виділення в складі колекцій груп інтродуцентів, що відрізняються за історією введення їх у культуру.

Увесь світовий сортимент троянд, що налічує близько 30 тис. сортів, поділяють на дві групи згідно з історією походження: старовинні і сучасні троянди. До старовинних троянд належать сорти, виведені до 1867 р., а також декоративні види троянд, введені в культуру в цей період. Відповідно сучасні троянди — це сорти, виведені пізніше, оскільки 1867 р. вважається переломним в історії селекції садових троянд (в цьому році було створено видатний сорт Ля Франс (La France) — перший сорт троянд чайно-гібридної групи [5]). Сорти цієї групи було використано при створенні найпопулярніших нині нових садових груп троянд: флорибунда і грандіфлора.

Нами досліджено колекційні фонди старовинних троянд у Нікітському ботанічному саду — Національному науковому центрі УААН і Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України. В цих садах

зосереджено найбільші колекції троянд в Україні [3]. У результаті було встановлено, що в колекціях, які досліджувались, збереглося 16 старовинних троянд:

* ** *Центифольна троянда* (*Rosa centifolia* L.). В Європі відома з 1600 р.

Кущ 1,5—2 м заввишки. Листки великі, звисаючі, кожен листочок до 5 см завдовжки. Квітки великі, густомахрові (до 120 пелюсток), ароматні. Зовнішні пелюстки обгортають щільно "упаковані" й короткі внутрішні. Таким чином середина квітки захищена від сильного освітлення і зберігає інтенсивність забарвлення. Квітки розташовані на кінцях пагонів, тому під час цвітіння пагони починають згинатися донизу, до самого ґрунту. Однак навіть у такому стані рослина дуже декоративна. Цвітіння рясне протягом місяця.

* *Бенгальська троянда* (*R. bengalensis* Persoon, *R. indica semperflorens* (Curtis) Seringe). Завезена з Китаю до Європи у 1733 р.

Кущі низькі (до 50 см заввишки), компактні. Квітки червоно-малинові, чашоподібні, середнього розміру, махрові, звичайно поодинокі або по 2—3 на тонких пагонах. Цвітіння рясне і тривале з травня до пізньої осені в умовах Південного берега Криму (ПБК).

* *Троянда індіка, або китайська* (*R. indica Loureiro*, *R. chinensis* Jacquin). Завезена з Китаю до Англії у 1759 г.

Кущі сильнорослі (до 2 м заввишки) з прямими довгими пагонами. Листки видовжені, шкірясті, в умовах ПБК вічнозелені. Квітки рожеві, чашоподібні, великі (до 9 см у діаметрі), махрові, з легким приємним ароматом, поодинокі або по 2—3 на довгих пагонах. Цвітіння в червні рясне, повторне — слабке.

* *Троянда Макартні* (*Macartney Rose*, *R. bracteata* Wendland). Завезена до Англії з Південного Китаю у 1793 г. лордом Макартні.

* — Троянди колекції Нікітського ботанічного саду; ** — троянди колекції Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка.

Рослини високі — до 5 м. Листки маленькі, шкірясті, в умовах ПБК вічнозелені. Квітки великі (8,5—9 см), немахрові (5 пелюсток), плескаті, сріблясто-білі, з дуже сильним, грушевим ароматом, розташовані поодинокі і в суцвіттях (до 4) на міцних коротких квітконіжках, пелюстки цупкі, чашолистки і пагін опушені. Маточки щільно зімкнуті у вигляді голівки. Тичинки золотисто-оранжеві. Цвітіння з червня до пізньої осені. Стійка до захворювань.

* *Троянда Бенкса* (*Bank's Rose*, *Lady Bank's Rose*, *R. banksiae* Aiton). Завезена до Європи з Китаю у 1796 р.

Рослини високі, виткі, без колючок. Квітки жовті або білі, дрібні, напівмахрові, ароматні. Цвітіння дуже рясне, ранне (в кінці квітня — на початку травня), одноразове. Стійка до захворювань.

* ** *Рулеті* (*Rouletii*, *R. chinensis minima* (Sims) Voss). Походить з Китаю. Культивується в Європі з 1815 г.

Кущі компактні, низкі (до 40 см заввишки). Листки дрібні, вузькі, вічнозелені. Квітки рожеві, дрібні (3,5—4 см), напівмахрові (до 18 пелюсток), із сильним, приємним ароматом, у суцвіттях (до 26 шт.). В умовах ПБК цвіте рясно з квітня до грудня.

* *Фелісіте ет Перпетуе* (*Felicite et Perpetue R.* (A.A. Jacques, 1827). Спорт від *R. sempervirens* L.).

Рослини високі, міцні, виткі. Листки вічнозелені. Квітки світло-кремові, середнього розміру, густомахрові, ароматні, в суцвіттях. Цвітіння рясне, одноразове за вегетаційний сезон.

* *Президент де Сез. Галліка* (*President de Seze* (Mme Hebert, 1828)).

Кущі до 1,5 м заввишки, густі, з тонкими пагонами. Листки зелені, шкірясті. Квітки рідкісного контрастного забарвлення: рожево-бузкові по краю, по центру фіалкові. Форма квітки чашоподібна. Квітки великі, густомахрові, дуже ароматні. Цвітіння рясне, одноразове.

* *Зелена троянда* (*Green Rose*, *R. chinensis viridiflora* (Lavallee) Schneider, 1833). Мутація *R. chinensis*.

Кущі низькі, до 50 см заввишки, розлогі. Квітки зелені, складаються з видозмінених листочків, на яких під час цвітіння з'являються коричнюваті смуги, середні за розміром (6—7 мм у діаметрі), густомахрові (до 64 пелюсток), у суцвіттях (по 3—7 шт.). Цвітіння рясне і тривале. Не уражується хворобами.

** *Мадам Плант'є* (Альба — Mme Plantier (Plantier, 1835). *R. alba* × *R. moschata*).

Кущі до 2 м заввишки. Колючок небагато. Листки дрібні, світло-зелені. Квітки чисто-білі, середні за розміром (6—7 см у діаметрі), чашоподібні, сильномахрові (80—100 пелюсток), ароматні, стійкі, зібрані по 3—5 на довгих тонких пагонах. Цвітіння дуже рясне в червні. Уражується іржею. Зимостійка.

*** *Персіан Йеллоу* (Persian Yellow, *R. foetida persiana* (Lemaire) Rehder). Завезена до Європи з Персії в 1837 р. Генрі Уїллоком.

Кущі до 1,5 м заввишки, густі, з прямими пагонами. Листки дрібні, темно-зелені. Квітки золотисто-жовті, яскраві, середнього розміру (7—8 см у діаметрі), махрові (40—60 пелюсток), із специфічним неприємним запахом, у суцвіттях (від 3 до 9 шт.). Цвітіння дуже рясне, триває близько 20 днів. Не ремонтує. Засухо- і зимостійка.

* *Форчунз Дабл Йеллоу* (Fortune's Double Yellow (San Rafael Rose)). Завезена з Китаю у 1845 р.

Рослини сильнорослі, заввишки до 4 м і більше, виткі. Листки темно-зелені, блискучі, напіввічнозелені. Квітки оранжево-жовті з червонуватими мазками, великі (9—12 см завбільшки), махрові (22—32 пелюстки) із сильним ароматом, поодинокі і в суцвіттях (до 3 шт.), чашоподібні. Цвітіння раннє (у квітні), рясне, одноразове. Незимостійка.

* *Троянда Форчуна* (*R. fortuneana* Lem.). Вірогідно, *R. banksiae* × *R. laevigata*. Завезена до Європи з Китаю у 1850 р.

Рослини сильні, до 10 м заввишки, густі. Листки зелені, видовжені, шкірясті, в умовах ПБК вічнозелені. Квітки білі, великі,

Зелена троянда (Green Rose, *R. chinensis viridiflora* (Lavallee) Schneider, 1833)

Персіан Йеллоу (Persian Yellow, *R. foetida persiana* (Lemaire) Rehder)

махрові, з приємним ароматом. Цвітіння рясне, раннє (в умовах ПБК — в кінці квітня — в травні), одноразове. Не вражується хворобами і шкідниками.

* *Дюк де Константин* (Duc de Constantine. (Soupert — Notting, 1857)).

Рослини густі, до 7 м заввишки, виткі. Квітки ніжно-рожеві, бокалоподібні, великі (до 9 см у діаметрі), густомахрові (60—62 пелюстки), ароматні, в суцвіттях (до 6 шт.). Цвітіння рясне, одноразове.

*** *Мари Бауман* (Maria Baumann (Baumann, 1863). Jacqueminot × V. Verdier).

Кущі прямостоячі, до 1 м заввишки, густі. Листки світло-зелені, дрібні. Квітки темно-кармінові, в центрі білувато-рожеві (з нижнього боку пелюсток забарвлення переходить у бузковий тон), кулясті, великі, махрові (55—75 пелюсток), ароматні, в суцвіттях (по 3—7 шт.). Цвітіння дуже рясне. Ремонтне. Зимостійка.

* *Маршал Ніель* (Marechal Niel (Pradel, 1864). Імовірно, сіянець від сорту Chromatella). Нуазетова.

Рослини сильні, з довгими пагонами. Квітки золотисто-жовті, великі (10—11 см у діаметрі), махрові, із сильним чайним ароматом. Цвітіння рясне і тривале, до осені. Теплолюбна.

Висновки

1. Старовинні сорти троянд, що досліджувались, мають високі декоративні якості і можуть бути використані у зеленому будівництві. Створення колекцій старовинних троянд та розмноження цих культурварів є актуальним у зв'язку з модою на троянди ретро [2].

2. Колекції старовинних троянд є важливим генофондом сортів для селекціонерів.

3. Автори статті підтримують думку Б.М. Головкина [1] про те, що такі колекції можуть і повинні стати матеріальним втіленням поки ще не створеної, але вкрай необхідної Червоної книги декоративних рослин.

4. Історичні колекції троянд дають можливість спостерігати становлення сучасного сортименту, вирішувати теоретичні питання еволюційного процесу роду *Rosa L.*

1. Головкин Б.Н. История интродукции растений и ее отражение в специальных коллекциях ботанических садов // Биологическое разнообразие. Интродукция растений. — 2003. — С. 117—118.

2. Рубцова О.Л. У моді троянди ретро // Квіти України. — 1995. — № 2. — С. 8—10.

3. Рубцова О.Л. Ботанічні, акліматизаційні сади та дендропарки — інтродукційні осередки представників роду *Rosa L.* // Інтродукція рослин. — 2006. — № 1. — С. 1—10.

4. Рубцова О.Л., Мешкова В.І. Розарій л'Ей // Квіти України. — 2001. — № 5. — С. 20—22.

5. *Modern Roses 11.* — London: Academic Press, 2000. — 638 p.

Рекомендував до друку
В.Ф. Горобець

З.К. Клименко¹, Е.Л. Рубцова², В.К. Зыкова¹

¹ Государственный Никитский ботанический сад — Национальный научный центр УААН, Украина, АР Крым, г. Ялта

² Национальный ботанический сад им. Н.Н. Гришко НАН Украины, Украина, г. Киев

КОЛЛЕКЦИИ СТАРИННЫХ РОЗ
В НИКИТСКОМ БОТАНИЧЕСКОМ САДУ
И НАЦИОНАЛЬНОМ БОТАНИЧЕСКОМ САДУ
ИМ. Н.Н. ГРИШКО НАН УКРАИНЫ

Приведены результаты создания коллекций старинных роз, определен критерий выделения роз этой группы. Подчеркивается значение создания исторических коллекций роз.

Z.K. Klimenko¹, O.L. Rubtsova², V.K. Zykova¹

¹ Nikita Botanical Garden — National Scientific Centre, Ukrainian Academy of Agrarian Sciences, Ukraine, Yalta

² M.M. Gryshko National Botanical Gardens, National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine, Kyiv

THE OLD ROSES COLLECTIONS IN NIKITA
BOTANICAL GARDEN AND M.M. GRYSHKO
NATIONAL BOTANICAL GARDENS OF THE
NAS OF UKRAINE

The results of creation of old roses' collections are considered. The criterion of this rose group choosing are given. Importance of creation such historical collections is emphasized.